

Ігнатенко І.В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

Продовольча безпека є найважливішою сферою державних та громадських інтересів, а право на захист від голоду впливає із міжнародних та відповідних конституційних норм та принципів. Загальна декларація щодо ліквідації голоду і недоїдання, схвалена Генеральною Асамблеєю ООН від 17 грудня 1974 р., свідчить, що «кожний чоловік, жінка і дитина мають невід'ємне право бути вільним від голоду та недоїдання для повного розвитку та збереження своїх фізичних та розумових здібностей ...», а обов'язком кожної зацікавленої держави відповідно до її суверенних міркувань та внутрішнього законодавства є усунення перешкод на шляху виробництва продовольства».

Продовольча безпека є невід'ємною частиною національної безпеки будь-якої держави, збереження її суверенітету, підвищення якості життя громадян за рахунок достатнього забезпечення якісною та безпечною продукцією. Стратегічною метою продовольчої безпеки є забезпечення населення країни безпечною сільськогосподарською та іншою продукцією і продовольством. Гарантією її досягнення є стабільність внутрішнього виробництва, а також наявність необхідних резервів та запасів.

Основними завданнями забезпечення продовольчої безпеки незалежно від зміни зовнішніх та внутрішніх умов є: своєчасне прогнозування, виявлення та запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам продовольчої безпеки, мінімізація їх негативних наслідків за рахунок постійної готовності системи забезпечення громадян харчовими продуктами, формування стратегічних запасів харчових продуктів; сталий розвиток українського виробництва продовольства та сировини, достатній для забезпечення продовольчої незалежності країни; досягнення та підтримання фізичної та економічної доступності для кожного громадянина безпечних харчових продуктів в обсягах та асортименті, які відповідають встановленим раціональним

нормам споживання харчових продуктів, необхідних для активного та здорового способу життя.

У сфері продовольчої безпеки поєднуються вузлові проблеми проведення земельної, аграрної та економічної реформ, розвитку виробництва продовольчої та іншої сільськогосподарської продукції, розширення українського ринку, зниження його залежності від світового ринку продовольства, підвищення соціального стану та рівня життя людей у різних регіонах України.

Важливим фактором забезпечення продовольчої безпеки є правове регулювання використання та охорони сільськогосподарських угідь. Проте останнім часом більшість законодавчих ініціатив спрямовано на відкриття та запуск ринку земель. Проте ряд норм, щодо раціонального використання та охорони земель або втратили чинність або не мають механізму їх реалізації чи контролю за їх виконанням. При цьому законодавчо занижено роль землеустрою. Також не можна не відзначити, що ні у доктрині, ні у законодавстві не приділено належної уваги таким ризикам та загрозам продовольчої безпеки, які пов'язані з невикористанням сільськогосподарських угідь та їх забудовою житловими та промисловими об'єктами.

Наприклад, вже давно йдеться мова про необхідність розроблення низки обмежень щодо житлової забудови на землях фермерських господарств. Зокрема, таких-як: фермер може збудувати лише один будинок на ділянці; площа будинку може бути не більше 500 кв. м.; площа забудови під будинком – максимум 0,25% від розміру всієї ділянки; місцева влада має право накласти заборону на будівництво на деякі землі; забороняється межувати ділянку, якщо фермер планує скоротити її площу після будівництва будинку.

Крім того, як свідчить практика, нерідко земельні ділянки використовуються не за цільовим призначенням або не використовуються взагалі. Це веде, наприклад, до заростання земель сільськогосподарського призначення деревами і чагарниками; збільшується площа земель, захаращених промисловими та побутовими відходами, а також забруднених в результаті впливу промислових викидів, інших шкідливих речовин. Крім названих негативних впливів, значні за площею земельні ділянки щорічно піддаються заболочуванню, водній та вітровій ерозії, опустелюванню.

І хоча законодавство України покладає на власника та користувача земельної ділянки обов'язки стосовно ефективного використання землі відповідно до цільового призначення на

основі здійснення комплексу заходів щодо охорони земель, проте механізм регулювання земельних відносин і розв'язання еколого-економічних проблем при організації раціонального використання земельних ресурсів в земельній сфері чітко не сформований.

Крім того, екстенсивне господарювання завдає значних збитків продуктивному потенціалу земельного фонду й значно знижує стійкість земель до деградаційних процесів. Деградація ґрунтів останнім часом є однією з найважливіших виробничо-екологічних проблем. Розв'язання проблеми збереження та відновлення родючості ґрунтів сільськогосподарських угідь у процесі господарської діяльності стає одним із найголовніших завдань на шляху досягнення глобальної продовольчої безпеки.

У Рамковій конвенції про зміну клімату від 18 серпня 2021 р. акцентується увага як раз на тому, що «продовольчій безпеці загрожують нестача води та конфлікти щодо транскордонних водотоків, а також деградація земель, зростання чисельності населення, зміна клімату, волатильність продовольчого ринку та політична нестабільність».

Таким чином, хоча зараз земельне законодавство активно розвивається, питанням безпосередньо раціонального використання сільськогосподарських угідь та їх охорони законодавець приділяє недостатньо уваги, а низка важливих для забезпечення продовольчої безпеки норм законодавства взагалі визнана такими, що втратили чинність. Посилення ж законопроектної роботи у відповідному напрямку дозволило б проводити більш послідовну державну політику у сфері продовольчої безпеки.

Здатність держави організувати функціонування такої найважливішої сфери життєзабезпечення населення, як продовольча сфера, є необхідною умовою забезпечення її національної безпеки та суверенітету України. Продовольча безпека – це одна із необхідних гарантій реального, а не декларативного права людини на життя.